

Lang leve de Gouverneur!

Jan van Oostveen (kleipijp@xs4all.nl)

Vele geheel versierde tabakspijpen zijn in de loop der jaren op de markt gebracht. Vooral in de 17de en 18de eeuw kunnen zij in verband worden gebracht met historische gebeurtenissen. Daarnaast is een beperkte hoeveelheid tabakspijpen bekend die een relatie hebben met één of meerdere personen. Binnen dit kader zijn de Oranjepijpen het bekendst. Minder algemeen zijn tabakspijpen die in verband kunnen worden gebracht met een bewindvoerder in verre tropische oorden.

Totnogtoe is het gelukt om twee in Nederland geproduceerde tabakspijpen rechtstreeks in verband te brengen met een Gouverneur uit deze verre streken. Het betreft een Gouverneur uit de Oost en een Gouverneur uit de West.

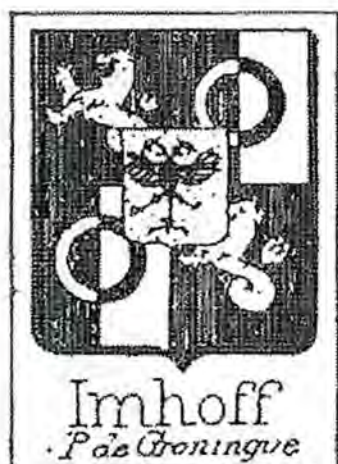
Gustaaf Willem baron van Imhoff

Gustaaf Willem baron van Imhoff is op 8 augustus 1705 geboren in het net over de grens gelegen Oost-Friese Leer. Reeds op 20-jarige leeftijd werd hij als onderkoopman naar Batavia gestuurd. Promoties volgden elkaar snel op want in 1726 werd hij koopman, in 1729 opperkoopman en in 1731 maakte hij deel uit van de buitengewone Raad van Indië. In tussentijd (1727) was hij getrouwd met Catharina Magdalena Huijsman. Vanaf juli 1736 vervolgde hij zijn carrière op Ceylon. Na enkele jaren op dit eiland als Gouverneur werkzaam te zijn geweest gaat hij in 1740 terug naar Batavia. Daar raakt hij al snel verzeild in een groot schandaal over de suikermarkt. Deze markt was namelijk ingestort en vele Chinezen waren werkloos geworden. De zittende Gouverneur-generaal, Adriaan Valckenier, probeerde een aantal Chinezen naar elders te brengen (Ceylon en de Kaapkolonie). Het gerucht ging echter dat wanneer het schip met de Chinezen eenmaal buitengaats was, de Chinezen overboord gezet werden.

Het gevolg was een Chinese opstand in Indië die door Valckenier werd neergeslagen ten koste van vele duizenden Chinese doden. Binnen de Raad van Indië ontstond een heftige discussie over de schuldvraag van deze opstand. Hierop besloot Valckenier om Van Imhoff, De Haeze en Van Schinne te arresteren en in 1741 naar de Republiek terug te sturen.

In de Republiek aangekomen legde Van Imhoff aan de bestuurders uit dat juist Valckenier de grote boosdoener van de onrusten in Indië was. Van Imhoff werd geloofd en werd in 1742 benoemd tot Gouverneur-generaal van Indië. In mei 1743 nam Van Imhoff het gezag in Batavia over van de interim Gouverneur Johannes Thedens. De eerste taak die Van Imhoff op zich nam was de rust in Batavia terug te brengen want naast de Chinezen

probeerden ook diverse Javaanse vorsten voordeel te putten uit de chaotische situatie. Van Imhoff ging voortvarend te werk. Zo stichtte hij Buitenzorg (Bogor), richtte een Latijnse school, een ziekenhuis en een krant op, en kwam er voor het eerst een postkantoor in Batavia. Daarnaast voerde hij de nodige bestuurlijke hervormingen door en trachtte zijn (VOC) invloed over Java uit te breiden. Het spreekt voor zich dat dit niet door iedereen werd gewaardeerd. Zijn weinig tactvolle optreden met lokale bestuurders versterkte dit en dit leidde uiteindelijk tot de Derde Javaanse Successieoorlog (1749) waarbij een guerrillastrijd tegen de VOC werd gevoerd. Van Imhoff besloot hierop af te treden doch de VOC dwong hem aan te blijven omdat er op korte termijn geen geschikte opvolger beschikbaar was. Uiteindelijk is Van Imhoff tot zijn dood op 1 november 1750, Gouverneur-generaal gebleven. Na zijn dood werd Van Imhoff door Jacob Mossel opgevolgd.

Het wapenschild¹ van de familie Van Imhoff betreft een gevierendeeld wapen. In het eerste en vierde kwartier in rood een gouden zeeleeuw, rood getongd. In het tweede en derde kwartier gedeeld van rood en zilver en over alles heen een ring van het een in het ander.

In een gouden hartschild is een dubbele zwarte adelaar overstopt met een gouden kroon van 3 bladeren afgebeeld.

De tabakspijp die met deze Gouverneur-generaal in verband kan worden gebracht heeft op de voorzijde het wapen van de Groningse tak van de familie Van Imhoff. Het wapenschild is geplaatst op het VOC monogram en is binnen C-voluten gepositioneerd. Rondom de C-voluten is de tekst "LANG LEEV SYN HOOGEDELE DE HEER GENERAAL IMHOF" aangebracht. Op de achterzijde van de pijp staan onder een kroon een tweetal ovalen. Op het linker ovaal is een afbeelding van Generaal Imhoff te zien onder de naam IMHOF. In de rechter ovaal is het wapen van Batavia aangebracht onder de tekst BATAV. Boven de kroon zijn een tweetal wapenschilden van Amsterdam en Zeeland aangebracht. Bekende merken die op pijpen met deze versiering zijn aangebracht zijn de gekroonde 40², ABC³ en de gekroonde wijnton.

¹ Vastgesteld bij S.B. van 28 augustus 1814, nummer 14. Bron: Nijkamp 1989.

² Zie Faas, 1990.

³ Gepubliceerd op www.groenehartvertellingen.nl

Verondersteld wordt dat we hier van doen hebben met één en dezelfde pijpenmal die door drie verschillende pijpenmakers is gebruikt. Het is gevaarlijk om hier een volgorde in aan te brengen maar op basis van de afwerking van de tabakspijpen wordt vermoed dat deze mal vanaf 1742/1743 in het bezit was van Hendrick van der Vlerck. Vanaf 1743 tot hooguit 1749 zou deze mal door Dirk Pietersz Krijger gebruikt kunnen zijn. Laatste eigenaar zou Gerrit Bouwman kunnen zijn geweest die deze mal tot hooguit 1770 in zijn bezit/gebruik heeft gehad. Dit laatste verklaart waarom producten van Gerrit Bouwman (merk wijnton) regelmatig gesleten zijn⁴. Een gebruik dat we meer zien bij geheel versierde producten die in het derde kwart van de 18de eeuw in een oude vorm zijn geproduceerd.

1a. 3734 (Peter Bakker); 1b. Amsterdam; 2a. Ovoïde; 2b. zie bovenstaande beschrijving; 2c. Gouds wapenschild / - ; 2d. wijnton; 2e. ongeglaasd; 2f. gebotterd; 2g. gehele radering rondom ketelopening; 2h. ; 3a. ; 3b. ; 3c. ; 4.1743-1755; 5. Gouda; 6. Gerrit Bouwman; 7. Faas, 1990. (zie ook binnenzijde achterkast).

Jan Nepveu

Jan Nepveu is op 27 augustus 1719 in Amsterdam geboren als zoon van Louis Nepveu en Suzanne Hamelot. Al vroeg vertrekken zijn ouders naar Suriname. Jan blijft achter om onderwijs te genieten in Weesp en

⁴ De gesleten mal kan goed afgelezen worden aan de afbeelding van Generaal Van Imhoff. De golfjes rondom het VOC monogram worden ten tijde van het veronderstelde gebruik door Gerrit Bouwman, opgehaald.

Amsterdam. In 1734 vertrekt Jan in navolging van zijn ouders, alsnog naar Suriname. Ook Jan Nepveu maakt snel carrière. In 1740 is hij gezworen klerk, in 1742 secretaris van Jan Jacob Mauricius Gouverneur van Suriname, in 1751 effectief secretaris van het Hof van Politie, in 1754 tweede raadsfiscaal en in 1756 waarnemend Gouverneur-generaal. In 1761 is hij eerste raadsfiscaal en in 1768 wordt hij Gouverneur-generaal a.i. Vanaf 1770 was hij effectief Gouverneur-generaal.

In 1772 bevindt Suriname zich in een onrustige en instabiele situatie. Nepveu voelt zich genoodzaakt om versterking vanuit de Republiek in te roepen. Daarnaast richtte hij vrijkorpsen op zoals het "Korps Vrijnegers" en het "Korps Jagers". In 1773 kwam de versterking vanuit de Republiek over. Maar liefst 800 man onder aanvoering van Louis Henri Fourgeoud, een Zwitser van geboorte, werden met een groots feest onthaald. Deze Zwitser stond in hoog aanzien bij Willem V en had zijn sporen verdiend bij het neerslaan van de eerste grote slavenopstand in Berbice in 1763.

Zoals we ook in vorenstaande onder het bewind van Van Imhoff op Java zagen gebeuren, ontstaat ook in Suriname een guerrillaoorlog waaraan de gehele koloniale krijgsmacht (2300 man) deel neemt.

Ter bescherming van de Joodse Savanna aan de Boven-Suriname tot aan de zee, werd door Nepveu een "cordon" voorgesteld. Na in eerste instantie veel tegenstand voor dit "cordon" te hebben ontvangen, gelukte het Nepveu om toch alle handen op elkaar te krijgen. Uiteindelijk werd deze "Cordonweg" tussen 1774 en 1778 gerealiseerd en werd met succes het bewoonde gebied voor de strooptochten van de bosnegers afgesloten. De aanleg van de Cordonweg ging niet ongemerkt in de Republiek voorbij. Zo werd een vergelijkbaar plan enige tijd later op Java door Generaal de Kock uitgevoerd om de opstandelingen onder aanvoering van Digo Negro te bestrijden.

N E D E R L A N D E N.
AMSTELDAM, den 24. Mey. Van Surinamen heeft men, dat den 27 February aldaar, na een langduurige Ziekte, in den Ouderdom van 59 Jaaren, 4 Maanden en 29 Dagen overleeden is de Wel Edele Gestrenghe Heer Jan Nepveu, Gouverneur der Colonie Surinamen, Rivieren en Distrieten van dien, mitsgaders Collonel der Militie, &c. &c. &c.: Zynde dezelve den volgenden Jag in de Fortres Zeelandia bygezet; en de Wel Edele Gestrenghe Heer Bernard Texier, eerste Raad, *pro interim*, met die Eminente waardigheyd bekleed geworden.

Mededeling in de Middelburgse Courant van zaterdag 29 mei 1779

Uiteindelijk lukte het om de opstandige troepen die onder leiding stonden van Bonni, naar de Oostelijke helft van de Marowijne rivier te verdrijven. Hiermee werd de Hollandse missie als geslaagd beoordeeld en dit was reden voor Fourgeoud om naar de Republiek terug te keren.

Ondertussen ging het met de financiële situatie bergafwaarts. Nepveu moest alle zeilen bijzetten om zijn hoofd boven water te houden. Uiteindelijk heeft hij dit tot zijn dood op 27 februari 1779 kunnen standhouden. Zijn stoffelijk overschot werd op een "paradebed" voor de burgerij tentoongesteld en de volgende dag werd hij in het Fort Zeelandia bijgezet.

Gravure van Jan Nepveu gemaakt door J. Houbraken naar het origineel van Tibout Regters (1766). De gravure is uitgegeven door E. van Harreveld.

Het wapenschild van de familie Van Nepveu⁵ betreft een gedeeld wapen. In de eerste helft in blauw een gouden leeuw, rood getongd. In de tweede helft in goud een geplante groene boom met vier gouden appels. Hierboven een halfaanziende helm; wrong en dekkleden goud en blauw; helmteken: de leeuw van het schild uitkomend.

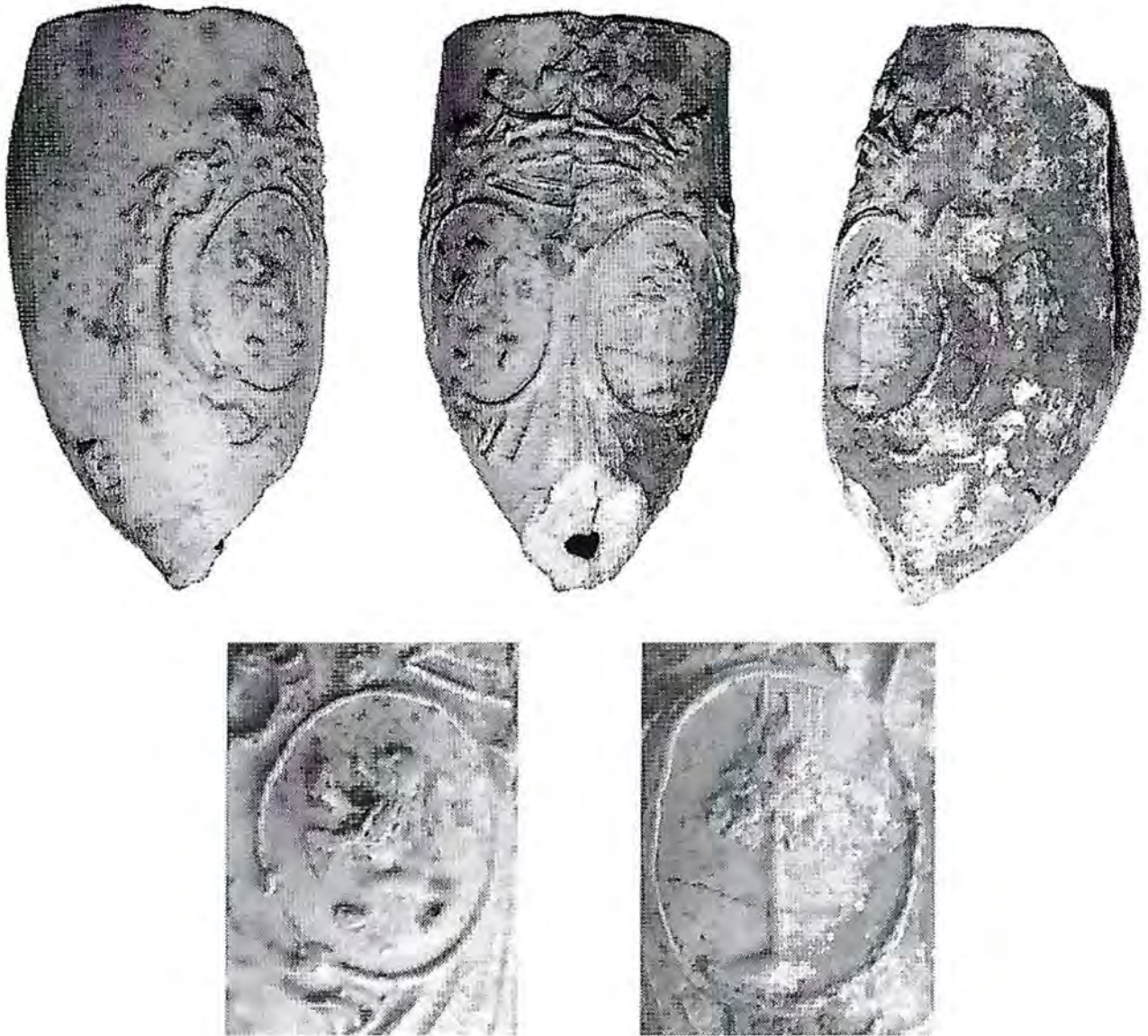
In tegenstelling tot de Van Imhoff pijp is de Nepveu pijp veel moeilijker te herkennen. Op tabakspijpen die aan hem worden toegeschreven zien wij nimmer zijn naam of de afbeelding van de persoon Nepveu staan⁶. Alleen het wapenschild van deze bewindvoerder bestaande uit een staande leeuw en een boom met vier appels, is op deze tabakspijpen aangebracht.

Van deze pijp zijn voornamelijk twee verschillende varianten bekend. Op één exemplaar is de letter G zichtbaar⁷. Mogelijk stonden hier oorspronkelijk de

⁵ Vastgesteld bij K.B. van 27 juli 1849, nummer 64. Bron: Nijkamp 1989.

⁶ Van Generaal Van Imhoff zijn diverse afbeeldingen overgeleverd. Dit staat in schril contrast met het aantal portretten dat van Jan Nepveu is gemaakt. Meest bekende portret is geschilderd door Tibout Regters in 1766 waarvan de gravure van J. Houbraken is afgeleid. Tibout Regters was in de 18de eeuw de meest succesvolle portretschilder. Hij was in Dordrecht geboren, opgegroeid in Arnhem en vanaf circa 1740 in Amsterdam werkzaam.

⁷ Zie Van der Meulen, 1992, p.102.

1a. ; 1b. Dordrecht; 2a. ; 2b. zie onderstaande beschrijving; 2c. ; 2d. ; 2e. ongeglaasd; 2f. gebotterd; 2g. geen radering rondom ketelopening; 2h. ; 3a. ; 3b ; 3c. ; 4.1770-1780; 5. Gorinchem; 6. Jan van Erp?; 7. Van der Meulen, 1992.

initialen GS. Op een ander exemplaar lijken de initialen VE te staan doch net zoals bij het exemplaar met de letter G zijn ook deze initialen niet duidelijk.

Aannemelijk is dat deze pijp in Gorinchem is geproduceerd. Als mogelijke pijpenmaker(s) van deze tabakspijp wordt gedacht aan Guilliam Schippers en Jan van Erp.

Vermeldenswaardig is dat naast de tabakspijpen met het wapen van Jan Nepveu ook drinkglazen die aan deze Gouverneur hebben toebehoord, zijn overgeleverd en recentelijk zijn gepubliceerd¹.

Tot slot

De vraag blijft waarom tabakspijpen met daarop verwijzingen naar een tweetal specifieke gouverneurs zijn geproduceerd. Van bijvoorbeeld de opvolger van Van Imhoff, Mossel, of de voorganger van Nepveu, Mauricius, zijn immers geen tabakspijpen bekend.

Vooralsnog is dit een raadsel en kan hierover alleen gegist worden. Zo is de Van Imhoff pijp op de markt gebracht in een periode dat er diverse Goudse tabakspijpen met afbeeldingen van een land/staatshoofd werden geïntroduceerd. Mogelijk moet deze pijp ook in dit kader worden gezien: Van Imhoff als gouverneur in Indië. Tot circa 1750 werden op relatief grote schaal nieuwe voorstellingen op tabakspijpen op de markt gebracht. Hierna neemt dit aantal snel af en worden geheel versierde tabakspijpen met name uit reeds bestaande vormen, geproduceerd. Dit zou kunnen verklaren waarom er bijvoorbeeld van Gouverneur Mossel geen tabakspijp is gemaakt.

De Nepveu pijp is ingewikkelder. Mogelijk dat deze pijp voor de feestelijkheden bij zijn aantreden als gouverneur (1770) of bij de aankomst van Louis Henri Fourgeoud en zijn troepen (1773) is geproduceerd. Daarnaast mag ook niet uitgesloten worden dat met het voltooiën van de Cordonweg (1778) en daarmee het bedwingen van de bosnegers de aanleiding voor de productie van deze pijp is geweest. Kortom genoeg stof voor verder onderzoek om te achterhalen wat de exacte reden voor de productie van deze twee gouverneurspijpen is geweest.

Geraadpleegde literatuur / websites

Faas, C., 1990. *Compagniespijpen*. In: *Pijpelogische Kring Nederland*, 12de jaargang, nummer 48, p. 182-189.

Kalff, S., 1928. *Een Westindische Gouverneur uit de 18de eeuw*. In: *Nieuwe West-Indië Gids*, jaargang 7 (1925-26), nummer 1, pp. 507-527.

Laméris, A. en R. Michels, 2010. *Drie glazen uit Suriname*. In: *Vormen uit Vuur*, nummer 209/210, p. 4-12.

Meulen, J. van der e.a., 1992. *Tabakspijpennijverheid in Gorinchem Leiden*. Nijkamp, G.P. en O. Schutte, 1989. *De Nederlandse Adel: besluiten en wapen-beschrijvingen*. 's-Gravenhage.

www.wikipedia.nl

¹ Laméris en Michels, 2010.

Nederlandse sigaren voor de Wehrmacht. Zie blz. 2333

Goudse pijpen halen op de schaats. Zie blz. 2349

Gelegenheidspijp (1743-1755) ter ere van Gouverneur-generaal Gustaaf Willem van Imhoff. Zie artikel op pagina 2342